

Студенти вчилися вести діалог та аргументувати власну точку зору, продуктивно заперечувати та адекватно оцінювати інші позиції. Вони використовували способи ненасильницького спілкування, розвивали вміння розуміти, приймати й визнавати думку інших людей.

Найважливішими результатами навчання в співробітництві є спільність мети та завдання, індивідуальна відповідальність та однакові шанси на успіх. Практично це навчання в процесі соціальної комунікації, бо студенти виконують різні соціальні ролі: лідера, виконавця, організатора, доповідача тощо. Водночас вони вчаться самостійно знаходити та опрацьовувати інформацію, робити висновки. Це, у свою чергу, готує студентів до більш складних видів майбутньої професійної діяльності.

Отже, запропоновані шляхи вирішення проблеми активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх педагогів характеризувалися високою комунікативністю, активним залученням студентів до навчальної діяльності, прийняттям власної відповідальності за просування в навчанні.

Подальшої розробки потребують проблеми взаємодії викладачів та студентів під час навчання та підвищення самостійності студентів у процесі підготовки до майбутньої професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Палаткина Г.В. Межкультурное образование: современный подход к воспитанию на народных традициях // Педагогика. – № 5. – 2002. – С. 4-41.
2. Кондрашова Л.В. Методические рекомендации по специализированию активных методов обучения в преподавании психологических дисциплин. – Кривой Рог: КПИ, 1990. – 34 с.
3. Психология и педагогика: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М; Новосибирск, 2000. – С. 157-161.
4. Зверева І.Д., Веретенко Т.Г., Шевченко Н.Ю. Основи батьківської компетентності: Навч. посібник. – К.: Науковий світ, 2006. – 156 с.
5. Современная западная социология: Словарь. – М.: Политиздат, 1990. – 432 с.
6. Salazar J.M. Social identity and national identity // Social identity: international perspectives, 1998.
7. Slavin Robert E. Research on Cooperative Learning: an international perspective // Scandinavian Journal of Educational Research. – Vol. 33. – 1989. – № 4. – P. 9-169.

УДК 378.14

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ З МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Вишпольська В.Ф., аспірант

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка

Стаття присвячена визначенню змісту професійної компетентності фахівця з міжнародних економічних відносин. У статті також виокремлено та проаналізовано структурні компоненти професійної компетентності економіста-міжнародника.

Ключові слова: компетентність, компетенція, професійна компетентність, структура професійної компетентності.

Вышпольская В.Ф. СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА ПО МЕЖДУНАРОДНЫМ ЭКОНОМИЧЕСКИМ ОТНОШЕНИЯМ / Тернопольский национальный педагогический университет им. В.Гнатюка, Украина.

Статья посвящена определению содержания профессиональной компетентности специалиста по международным экономическим отношениям. В статье также выделены и проанализированы структурные компоненты профессиональной компетентности экономиста-международника.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, профессиональная компетентность, структура профессиональной компетентности.

Vyshpolska V. THE CONTENT AND STRUCTURE OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF SPECIALISTS IN INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS / Ternopil National Pedagogical University named after V.Gnatiuk, Ukraine.

The article deals with defining of the professional competence of experts in international economic relations. The structural components of the professional competence of international economic relations experts are distinguished and analysed.

Key words: competence, professional competence, structure of professional competence.

Однією із сучасних і актуальних проблем розвитку педагогічної теорії і практики, що активно обговорюється вченими в країнах, які підписали Болонську декларацію, є вдосконалення систем освіти з позицій компетентнісного підходу. Аналіз сучасних наукових праць з педагогіки дозволяє зробити висновок, що компетентнісний підхід висуває на перше місце не інформованість тих, хто навчається, а вміння вирішувати проблеми в різних ситуаціях. Нагальна потреба у висококваліфікованих фахівцях, здатних вирішувати різнопланові проблеми робить надзвичайно актуальними дослідження стосовно професійної компетентності випускників ВНЗ. У зв'язку з глобалізацією економічних процесів, особлива увага приділяється вимогам, які висуваються до компетентності економістів-міжнародників.

Ідеї модернізації освіти на компетентнісній основі активно розробляються вітчизняними та зарубіжними дослідниками В.О.Болотовим, І.О.Зимньою, О.В.Овчарук, О.І.Пометун, С.Е.Трубачевою, В.В.Серіковим, В.Д.Шадріковим, А.В.Хуторським та ін. Питання підготовки фахівців для сфери економіки розглядалися Н.Л.Замковою, Н.М.Костіною, О.С.Морозовим та ін. Однак у дослідженнях практично не представлені питання підготовки економістів-міжнародників.

Тому метою статті є провести аналіз змісту професійної компетентності фахівця з міжнародних економічних відносин та її структуру, що стане основою для подальших наукових досліджень щодо шляхів формування професійної компетентності економіста-міжнародника.

Спрямованість системи освіти на переважне засвоєння системи знань, яка була традиційною й виправданою ще кілька десятиліть тому, вже не відповідає сучасному соціальному замовленню, яке вимагає виховання самостійних, ініціативних і відповідальних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти у вирішенні соціальних, виробничих та економічних завдань. Вирішення цієї задачі можна забезпечити навчанням студентів на засадах компетентнісного підходу.

Проблема визначення понять компетентність, компетенція та професійна компетентність стали об'єктом суперечок та обговорень науковцями різних країн. Поняття компетентність трактується по-різному: і як синонім професіоналізму, і як одна з його складових.

У науковий обіг дидактики поняття "компетентність", "компетенції" ввійшло з професійної педагогіки. Більшість європейських дослідників цієї сфери "компетентність" розглядають як оцінну категорію, що характеризує людину як суб'єкта професійної діяльності, її здатність успішно виконувати свої повноваження.

На відміну від європейських, відомі російські педагоги В.В.Краєвський, А.В.Хуторської розрізняють терміни "компетентність" і "компетенція", пояснюючи, що "компетенція" в перекладі з латинського "competentia" означає коло питань, щодо яких людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід. А компетентність – це поєднання відповідних знань і здібностей, що дозволяють обґрунтовано судити про певну сферу діяльності та ефективно діяти в ній [1, 48].

Під компетентністю найчастіше розуміють інтегральну якість особистості, яка проявляється в загальній здатності і готовності її до діяльності, що базується на знаннях та досвіді, які отримані в процесі навчання і соціалізації і орієнтовані на самостійну і успішну участь в діяльності.

Отже, можна сказати, що поняття "компетенція" пов'язане зі змістом сфери майбутньої професійної діяльності, а поняття "компетентність" дозволяє інтерпретувати результат освіти у сукупності всіх його компонентів.

Змістовний аспект терміна "компетенція" включає три складники: когнітивний (володіння знаннями); операційний (сформованість способів діяльності, технологічної грамотності); аксіологічний (засвоєння цінностей, ціннісне відношення до професійної праці та особистісного зростання). Така точка зору на суть компетенції переважає в працях російських і білоруських дослідників (В.О.Болотов, А.В.Хуторської, В.В.Краєвський, В.В.Серіков, А.А.Пінський, І.О.Зимня, І.Д.Фрумін, О.С.Таїзова, О.Л.Жук, В.І.Воскресенський, О.І.Жук, А.В.Макаров та ін.).

Що стосується поняття "компетентність", то воно пов'язується перш за все з певною сферою професійної діяльності. Так, А.К.Маркова пише, що "професіонал – це спеціаліст на своєму місці, який стимулює інтерес до результатів своєї діяльності і підвищує роль своєї професії у суспільстві" [2, 41].

Але під компетентністю розуміють наявність у фахівця не стільки значного обсягу знань і досвіду, скільки вміння актуалізувати накопичені знання і вміння у потрібний момент і використати їх у процесі реалізації своїх професійних функцій. У цьому випадку компетентність виражається у здатності правильно оцінити ситуацію, що склалась і прийняти у зв'язку з цим потрібне рішення, яке дозволяє досягнути значного результату.

Самі по собі поняття "компетенції" та "компетентності" – системні та багатокомпонентні, вже широко використовуються у різних видах діяльності людини для позначення її високої якості. Такий же зміст цим поняттям надають і у педагогіці з метою опису якості підготовки і діяльності фахівців.

У загальному вигляді компетентність фахівця можна представити як комплекс професійних знань, вмінь, відношень, професійних якостей особистості.

Звернімося до визначень професійної компетентності, що подаються у науковій літературі.

С.П.Романов розглядає її як інтегративний багатофакторний стан людини, який забезпечує якість професійної діяльності та коеволюційну взаємодію зі світом [3, 11].

І.Б.Бічева під професійною компетентністю розуміє процес розвитку індивідуальної своєрідності суб'єкта професійної діяльності, який забезпечує формування індивідуальних способів самоствердження у професійному середовищі [4, 13].

За поданням Ю.В.Варданяна, Т.В.Савінової, А.Н.Яшкової професійна компетентність – це рівень сформованості у фахівця системи психічних якостей і станів, в якому виражається єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення професійної діяльності і здатності (тобто вміння і можливості) виконувати необхідні для цього дії [5, 7].

У своїй статті "Компетентность и мобильность специалиста" В.П.Овечкін під компетентністю фахівця розуміє здатність знаходити і приймати в професійній діяльності оптимальні рішення і розглядає її як кооперативну (інтегральну) сукупність знань, досвіду, культури, відносин та ін. [6, 19].

Говорячи про те, які якості фахівця характеризуються цим поняттям, А.Петров виділяє таке: володіння на досить високому рівні власне професійною діяльністю в певній сфері; здатність проектувати свій подальший професійний розвиток; вміння професійно спілкуватися; здатність нести професійну відповідальність за результати своєї праці [7, 10].

На думку Е.А.Царькової, професійна компетентність – показник готовності випускника до виконання конкретної професійної діяльності на певному якісному рівні з використанням стійких професійно важливих якостей та досвіду. Вона формується в результаті набуття тими, хто навчається, компетенцій так званого професійного комплексу, який складається з поетапного оволодіння поліпрофесійними, професійними і спеціальними компетенціями, а також шляхом розвитку специфічних професійних якостей, які за своїми критеріями відповідають вимогам, які пред'являються до психологічних і психофізіологічних особливостей працівника в межах даної професії [8, 6].

Така різноманітність тлумачень залежить від того, що обрано за основу, тому вони всі мають право на існування.

Отже, з урахуванням аналізу існуючих у зарубіжній та вітчизняній науці досліджень з питань професійної компетентності можна уточнити це поняття для фахівців з міжнародних економічних відносин. Цілком зрозуміло, що крім формування знань, вмінь, навичок та професійних якостей, важливих для економіста, задачею викладачів є також формування відповідного світогляду в студентів щодо міжнародних відносин, а також набуття студентами певних знань та професійних навичок аналізу процесів і тенденцій у галузі міждержавного економічного спілкування. Професійна компетентність економіста-міжнародника – це якісна інтегральна характеристика особистості фахівця, що визначає його готовність і здатність до виконання професійних функцій у сфері міжнародних економічних відносин, прийняття оптимальних рішень із застосуванням професійних знань і попереднього досвіду для досягнення потрібного результату через володіння технологіями спілкування та врахування особливостей міжкультурного ділового спілкування, а також особиста відповідальність за прийняті рішення.

Кожна компетентність побудована на комбінації (поєднанні) взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, науково-теоретичних знань, в тому числі спеціальних знань в сфері економіки, умінь, досвіду, усього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Досліджуючи питання структури професійної компетентності, потрібно сказати, що вітчизняні та зарубіжні науковці виділяють різні компоненти залежно від того, що вони розуміють під професійною компетентністю та від того, структуру професійної компетентності якого фахівця вони досліджують.

Ряд науковців (Н.Б.Козлова, Л.В.Павлова) вважають, що професійна освіта покликана формувати три основні компоненти майбутнього фахівця: професійну спрямованість, професійну компетентність і професійну кваліфікацію.

Структура поняття "професійна компетентність" повинна, на їх думку, містити три основних компоненти:

Змістовий компонент – орієнтація в цілях та задачах професійної діяльності, змісті професійної і суміжної з нею сферах.

Ресурсно-часовий компонент – інформованість про трудомісткість та складність задач та діяльності по їх вирішенню, про необхідний і наявний рівень професійної підготовленості членів колективу, технічні, кадрові та часові ресурси.

Соціально-економічний компонент – комунікативність, адекватність міжособистісного сприймання та взаємодії, вміння попереджувати і вирішувати конфлікти.

Професійна компетентність розглядається ними як один із компонентів професійної готовності особистості фахівця [9].

В.О.Калінін включає в структуру професійної компетентності вчителя іноземної мови такі компоненти: ціле-мотиваційний (усвідомлення значущості цілей формування професійної соціокультурної компетенції; здійснення пізнавального, освітнього, розвивального, виховного аспектів змісту, мети); змістовий (набуття належного рівня професійно-значущих педагогічних, психологічних, методичних, лінгвістичних та технологічних знань); операційно-діяльнісний (набуття професійно-педагогічних вмінь, необхідних та достатніх для успішного формування соціокультурної компетенції учнів: проектувальних, організаційних, пізнавальних, комунікативних, контролюючих, адаптивних, мотиваційних); особистісний (формування якостей учителя, необхідних для формування соціокультурної компетенції учнів); рефлексивний (формування вмінь самоаналізу і самооцінки своєї професійно-педагогічної діяльності та здатність до самовдосконалення) [10, 9].

Як вважає Л.Г.Карпова, структурними компонентами професійної компетентності є три сфери: мотиваційна, предметно-практична (операційно-технологічна), а також сфера саморегуляції. Розвиненість мотиваційної сфери забезпечує сформованість загальнокультурної компетентності, особистісно-мотиваційної та соціальної компетентності. Предметно-практична сфера характеризується: сукупністю знань (професійних, з предмета, психолого-педагогічних, методичних, методологічних); умінь (гностичних, комунікативних, організаційних, діагностичних, проєктивних, конструктивних, управлінських); якостей (обов'язкових, важливих і бажаних), що зумовлює ефективність реалізації учителем професійно-педагогічних функцій.

Сформованість цієї сфери сприяє розвитку певних підвидів професійної компетентності: методологічної, практично-діялісної, дидактико-методичної, спеціально-наукової, економіко-правової, валеологічної, інформаційної, управлінської та комунікативної. Сформованість сфери саморегуляції сприяє розвитку такого її підвиду як психологічна компетентність та аутокомпетентність, тобто володіння вміннями і навичками управління вольовою та емоційною сферами, технологіями подолання професійної деструкції, сформованість рефлексії [11].

Професійну компетентність сучасного фахівця (як готовність на високому професійному рівні виконувати свої посадові та фахові обов'язки відповідно до сучасних теоретичних і практичних надбань і досвіду, наближених до світових вимог та стандартів) С.В.Цимбал розглядає в єдності трьох її компонентів: мотиваційно-ціннісного, предметно-практичного та саморегулятивно-вольового, які є одночасно і аспектами особистості [12, 8].

На нашу думку, професійну компетентність фахівця найповніше характеризують такі п'ять компонентів: мотиваційно-вольовий, змістовий, функціональний, рефлексивний та комунікативний. Саме ці компоненти ми обрали для подальших досліджень. Розглянемо особливості кожного з цих компонентів.

Мотиваційно-вольовий компонент включає в себе мотиви, цілі, потреби, ціннісні установки актуалізації в професійній компетентності, стимулює творчий прояв особистості; передбачає наявність інтересу до вказаної категорії, який характеризує потребу особистості фахівця у знаннях, в оволодінні ефективними способами формування професійної компетентності. По-друге, він включає в себе здатність до екстравертності та домінування. Ця здатність дозволяє посилювати вплив на інших людей, оскільки екстраверти здатні витримувати велике соціальне навантаження, а з іншого боку, під соціально орієнтованою здатністю домінувати розуміється вміння добиватися свого шляхом переконання, координації та пояснень. По-третє, передбачає необхідність докласти додаткові зусилля для зменшення імовірності невдачі, а також мобілізацію енергії, вияв наполегливості, активності та вміння витримувати навантаження, настійливість у виконанні складних задач, цілеспрямованість, тобто характеризує вольовий бік поведінки і нерозривно пов'язаний з волею людини.

Змістовий компонент включає систему професійно значущих знань та вмінь. В основі підготовки економіста лежить оволодіння професійними знаннями, а саме теоретично-методологічними знаннями у сфері гуманітарних, світоглядних, власне професійних наук, універсальними способами пізнання та практичної діяльності. Фундаментальні знання передбачають перетворення структури і змісту наукового знання, встановлення таких зв'язків між навчальними дисциплінами, які дозволяють формувати в майбутніх спеціалістів цілісне уявлення про діяльність у сфері міжнародних економічних відносин, що підвищує ступінь застосування знань, активне їх використання. Тому студент повинен оволодівати як

програмним, так і додатковим матеріалом, що дозволяє підвищити його загальну ерудицію, інформованість у різних сферах економіки і зробить його компетентним фахівцем.

Функціональний компонент є реалізацією професійних знань, вмінь і навичок в професійній діяльності. Він функціонує у вигляді способів діяльності, необхідних економісту-міжнароднику для проектування власної технології управління та організації в зовнішньоекономічній діяльності, конструювання логіки економічного процесу, прийомів самостійного і мобільного розв'язання економічних задач, генерування ідей, нестандартного мислення, що в цілому сприяє підвищенню його самоосвіти та професіоналізму.

Комунікативний компонент включає вміння ясно та чітко викладати думки рідною та іноземною мовою, переконувати, аргументувати, аналізувати, передавати раціональну та емоційну інформацію, встановлювати міжособистісні зв'язки, вибирати оптимальний стиль спілкування в різних ділових ситуаціях, організувати та підтримувати діалог. Компетентність економіста-міжнародника також передбачає включення в комунікативний компонент таких вмінь: вміння проведення ділових зустрічей, бесід та ділових нарад, ведення переговорів, вміння вести ділову переписку, вміння спілкуватися по телефону, обговорити план, проект, брати участь у створенні спільних проектів, виступити з доповіддю, звітом. Крім того, компетентний фахівець повинен знати діловий етикет, національні стилі ведення ділових переговорів. Сюди входить також володіння технологіями комп'ютерного спілкування.

Рефлексивний компонент проявляється в умінні свідомо контролювати результати своєї діяльності та рівень власного розвитку, особистісних досягнень; сформованість таких якостей, як креативність, ініціативність, спрямованість на співробітництво, співтворчість, впевненість у собі, схильність до самоаналізу, здатність до передбачення, ініціативного, критичного та інноваційного рефлексування та прогнозування результату діяльності, а також професійно значущих знань, вмінь та навичок. Рефлексивний компонент є регулятором особистісних досягнень, пошуку особистісних смислів у спілкуванні з людьми, самоуправлінні, мобільності, спонуканням до самопізнання, професійного зростання, вдосконалення майстерності, розвитку рефлексивних здібностей і формування індивідуального стилю роботи.

Виокремлення рефлексивного компонента є важливим, оскільки цей компонент визначає рівень розвитку самооцінки, розуміння власної значущості для інших людей, відповідальності за результати своєї діяльності, пізнання себе і самореалізації в процесі професійної діяльності.

Отже, серед описаних у літературі компонентів важливими для предмета наших досліджень є мотиваційно-вольовий, змістовий, функціональний, рефлексивний та комунікативний компоненти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краевский В.В., Хуторской А.В. Предметное и общественное в образовательных стандартах // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 44-53.
2. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М., 1999. – 199 с.
3. Романов С.П. Развитие профессиональной компетентности руководителей водохозяйственных служб: Дис. ... к.пед.н. – Н.-Новгород, 2002.
4. Бичева И.Б. Развитие профессиональной компетентности педагогических кадров дошкольных образовательных учреждений: Дис. ...к. пед. н. – Н.-Новгород, 2003.
5. Варданян Ю.В., Савинова Т.В., Яшкова А.Н. Развитие студента как субъекта овладения профессиональной компетентностью. – С.-Пб., 2003.
6. Овечкин В.П. Компетентность и мобильность специалиста. // Профессиональное образование. – 2005. – № 8. – С. 19.
7. Петров А. Профессиональная компетентность: понятийно-терминологические проблемы. // Alma mater. – 2004. – № 10. – С. 6-10.
8. Царькова Е.А. Компетентность в контексте модернизации профессионального образования. // Профессиональное образование. – 2004. – № 6. – С. 5-6.
9. Козлова Н.Б. Развитие профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка в процессе иноязычной подготовки в вузе.: Автореф. дис. к.пед.н. – Магнитогорск: МаГУ, 2003. – 22 с.
10. Калінін В.О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур.: Автореф. дис. ... к.пед.н. – Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2005. – 21 с.
11. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи.: Автореф. дис. ... к.пед.н. – Харків: ХДПУ ім. Г.С.Сковороди, 2004. – 19 с.
12. Цимбал С.В. Психологічні особливості формування професійної компетентності майбутніх спеціалістів засобами іноземної мови: Автореф. дис. ... к.психол.н. – Хмельницький: НАДПСУ ім. Б.Хмельницького, 2006. – 20 с.